

PSIHONARATOLOŠKI PRISTUP ISPITIVANJU KNJIŽEVNOSTI¹

SAŽETAK: Empirijski pristupi ispitivanju književnosti razvili su se tokom proteklih tridesetak godina, uglavnom na bazi teorija usmerenih na čitaoca i u sprezi sa različitim naukama poput psihologije, sociologije, neuronauka i drugih. Iako grupe autora imaju raznorodne ciljeve i metode istraživanja, ono što ih povezuje je empirijsko i dosledno ispitivanje jasnih hipoteza o čitanju uz korišćenje stvarnih čitalaca. U ovom radu predstavljen je jedan od empirijskih pristupa ispitivanju književnosti, psihonaratalogija, koja je pokušaj da se sačini teorijski okvir specifičan za empirijsko ispitivanje književnosti. Psihonaratalogija svoje osnovne termine, principe i hipoteze crpi iz naratologije i kognitivne psihologije, oblasti koja se bavi time kako naš kognitivni sistem bira, osmišljava, skladišti i koristi informacije. Pored ovog, koristi se i znanjima iz lingvističke, analize diskursa, statistike i drugim. U radu je prikazan i pregled glavnih istraživačkih problema psihonaratalogije.

Iako je psihonaratalogija najobuhvatniji teorijsko-metodološki okvir u oblasti empirijsko-eksperimentalnog ispitivanja književnosti i velik korak napred u ovom polju, ona ipak nije obuhvatna ni kada su u pitanju svi oblici književne umetnosti, ni kada su u pitanju svi aspekti čitanja književnog teksta. Pored ovog, zamerka koja se psihonaratalogiji može uputiti jeste ta što tekstualni eksperiment koji ona predlaže stavlja pod znak pitanja umetničku vrednost izlaganih stimulusa.

Cljučne reči: psihonaratalogija, empirijska nauka o književnosti, kognitivna psihologija, naratologija, eksperiment

EMPIRIJSKA NAUKA O KNJIŽEVNOSTI

Iako se termin „empirijska nauka o književnosti“ (Empirische Literaturwissenschaft) s namerom da se ona i sprovodi pojavljuje tek sedamdesetih godina prošlog

---

¹ Predstavljeni rad je prilagođena verzija rada „Psihonaratološki pristup ispitivanju književnosti“, nastalog tokom master studija komparativne književnosti pod mentorstvom dr Vladimira Gvozdena.

veka na Univerzitetu Bilefeld, koreni empirijskog ispitivanja književnosti sežu do početka tog veka. Ove tendencije su neodvojivo povezane sa sporadičnim isticanjima uloge čitaoca i njegovog značaja za književnost uopšte. U zavisnosti od sopstvenih uverenja i paradigmatiskih usmerenja, različiti autori pominju različite filozofe, naučnike ili književne teoretičare, čak i psihologe, kao začetnike shvatanja da se književnost može i treba ispitivati i putem ispitivanja čitaoca i procesa čitanja.

S pretežno filozofske tačke gledišta, kao preteče nove kritike i teorije recepcije mogu se paralelno postaviti Ajvor Armstrong Ričards (Richards) i Luiz Rozenblat (Rosenblatt). Kasnije su autori poput Stenlija Fiša (Fisch) i Normana Holanda (Holland) tokom šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog veka razvili pomenuta usmerenja koja u prvi plan ističu čitaoca. Nakon opadanja uticaja teorija recepcije i recepcionističke kritike, usledilo je pojavljivanje empirijske nauke o književnosti, i ona, u nešto promenjenom obliku, opstaje i danas (Anisimova 2013). Drugi autori, mada ne zaobilaze značaj Ričardsovog rada, pažnju usmeravaju i na Persija Luboka (Lubbock) i Vernona Lija (Lee), koji su se bavili odnosom čitaoca prema tekstu i interakcijom čitaoca s tekstom. Potom takođe prelaze na sedamdesete godine i rad Stenlija Fiša i Volkfanga Izera (Iser) i na konačnu pojavu empirijske nauke o književnosti (v. Grosman 2011). S treće strane, pojedini istraživači fokus stavljaju na tekstove ruskih formalista i čeških strukturalista, ističući Hansa Roberta Jausa (Jauss), Izera, Fiša, Holanda i druge kao njihove naslednike (Bortolussi & Dixon 2003). Pored ovog, značajno je, iako retko pominjano van naučnih krugova koji se bave kognitivnom psihologijom, istraživanje koje je tridesetih godina prošlog veka sproveo Frederik Bartlet (Bartlett 1932 prema Кочух 2010). Bartlet je u svojim eksperimentima ispitanicima zadavao kratku priču koju je trebalo da pročitaju, a potom ih je, nakon različitih vremenskih intervala, pitao da mu je ponove. Uočio je da ispitanici nikako ne uspeavaju da ponove tekst u potpunosti. Umesto toga, teže da ga *rekonstruišu* izbacujući nevažne delove i upotpunjujući priču detaljima koji u njoj ne postoje, a koji su u skladu s njihovim znanjima. Bartletov eksperiment postao je osnova za teoriju shema, značajnu prilikom razmatranja organizacije znanja u dugotrajnoj memoriji. Međutim, književnost je ostala skrajnuta, uprkos tome što ovo istraživanje predstavlja i začetak istraživanja razumevanja, tumačenja i pamćenja pročitano (Dixon & Bortolussi 2003).

Ono što je očito u ovom kratkom pregledu jeste da – bez obzira na to ko su autori na koje se upućuje u prošlosti, a koji govore o čitaocu i značaju proučavanja čitanja, a njih je, zasigurno, bilo i mnogo više – svi istorijski putevi konvergiraju u tačkama estetike recepcije, teorije recepcije i recepcionističke kritike, uz sve razlike koje postoje među njima. Međutim, direktniji uticaj na razvoj empirijskog ispitivanja književnosti od ovih teorijskih utemeljenja imala je grupa na čelu sa Zigfridom Šmitom (Schmidt) krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina na pomenutom Univerzitetu Bilefeld. U svakom slučaju, tek nakon teorijskog rada što teoretičara književnosti usmerenih na čitaoca što začetnika teorijske misli o neophodnosti ne-

zavisne empirijske nauke o književnosti, dolazi do prvih pravih istraživanja koja na empirijski način ispituju književnost i čitanje književnosti.

Empirijska istraživanja književnosti dugo su bila sprovedena mimo jasnih teorijskih okvira jedinstvene nauke, što je mahom i danas slučaj. Oformile su se grupe autora koje su zanimali različiti aspekti čitanja književnih dela i koje su imale različita predznanja, teorijskog ili tehničko-metodološkog tipa. Empirijska ispitivanja književnosti nisu jedinstvena, koherentna struja, već su „eklektička mešavina nekoliko disciplina“ (Miall 2006), od kojih su neke discipline pojedini pravci iz širih naučnih oblasti psihologije, neuronauka, sociologije, antropologije, lingvistike, kulturoloških studija i drugih. Uz njih se, po pravilu, koriste i teorijska znanja teorija književnosti. Ono što odlikuje i povezuje sva ova istraživanja jeste empirijsko i dosledno ispitivanje jasnih hipoteza o čitanju uz korišćenje stvarnih čitalaca (Miall 2006). Primera radi, a primeri će shodno interesovanjima autora ovog rada biti bliski psihologiji, ispitivane su individualne razlike čitalaca i povezanost različitih aspekata čitanja s osobinama ličnosti (Miall & Kuiken 1995) ili sociodemografskim karakteristikama i čitalačkim navikama (Van Schooten et al. 2001), uticaj forme na određenje teksta kao književnog ili neknjiževnog (Miall & Kuiken 1998; Hanauer 1996, 1998), razlike između čitanja književnih i neknjiževnih tekstova i razlike između profesionalnih čitalaca i onih koji to nisu (v. Graves 1996; Dorfman 1996). Osim toga, predmet interesovanja bila je i aktivacija neuralnih zona tokom čitanja ili produkcije narativa (Mar 2004, 2011; Speer et al. 2009), emocije koje se javljaju tokom čitanja (Oatley 1994; Cupchik et al. 1998; Mar et al. 2011), a rađena su i kvantitativna psiholingvistička istraživanja s računarskim pristupom (v. npr. Graesser et al. 2011; Louwerse et al. 2008; Stamatatos et al. 2000). Mnoga bi se druga, i znatno drugačija, istraživanja mogla navesti. Ipak, i ovoliko bi trebalo da bude dovoljno da se ilustruje disparatnost u polju empirijskih istraživanja književnosti: koliko god sva ova istraživanja najčešće posedovala veoma ozbiljna teorijska utemeljenja, teorije na kojima se baziraju ostaju im udaljene i različite.

Od 2003. godine izdvaja se teorijski okvir interdisciplinarne psihonaratalogije, opisane u knjizi *Psihonaratalogija: Osnove za empirijsko ispitivanje recepcije književnosti*, Marize Bortolusi i Pitera Diksona (2003). Psihonaratalogija je imala snažan odjek u naučnim krugovima koji se (empirijski) bave književnošću. Primera radi, u istim tim krugovima čuveni Vili van Per (Willie van Peer) počinje svoju recenziju knjige ističući da je to „važna knjiga“ (Van Peer 2007). Nažalost, psihonaratalogički pristup se, po izlasku *Psihonaratalogije*, nije pokazao onoliko produktivnim koliko su se autori i zajednica možda nadali kada su u pitanju pojedinačna eksperimentalna istraživanja. Psihonaratalogija je svoj uticaj ostvarila mahom podstičući druge autore na teorijsku raspravu o tome kako se sve može baviti književnošću.

U nastavku teksta dat je pregled psihonaratalogije, u koji su uključene njene teorijske osnove, osnovni termini i metode, glavne teme ove oblasti i pojedina ograničenja. U isto vreme ovaj prikaz je i prikaz knjige *Psihonaratalogija*, koja je i primarni izvor ovde ponuđenih informacija.

OSNOVE PSIHONARATOLOGIJE

Psihonaratologija je interdisciplinarna nauka koja ispituje „mentalne procese i reprezentacije karakteristika teksta i strukture narativa“ (Bortolussi & Dixon 2003: 24). Ona svoje ime tvori kombinacijom psihologije, u prvom redu kognitivne, i naratologije. Kognitivna psihologija je disciplina čiji su predmeti način odabiranja i osmišljavanja dostupnih informacija o spoljašnjem svetu i potom načini na koje date informacije skladištimo i koristimo prilikom rešavanja različitih problema ili zadataka (Костић 2010: 43). S druge strane, Zoran Konstantinović u *Rečniku književnih termina* naratologiju određuje kao nauku koja se bavi pripovedanjem i koja je zasnovana na strukturalističkoj analizi teksta. Konstantinović ističe da je za naratologiju ključno pitanje načina kako se pojedini tekst osmišljava i oblikuje u kompleksnu celinu (Živković 1985: 463).

Vidno je preklapanje između ovih disciplina: i jedna i druga za svoj predmet, između ostalog, imaju prepoznavanje i kodiranje informacija i njihovo kasnije dekodiranje i upotrebu. Treba pomenuti da spoj kognitivnih nauka i umetnosti, to jest književnosti i ispitivanja teksta, nije jedinstven za psihonaratologiju. Koristi od simultanog korišćenja znanja iz ovih oblasti videli su i autori poput Hogana (2003) kao i drugi (v. npr. Zunshine 2008; Herman 2003). Međutim, ovi autori ne uspevaju da održe korak s čvrstim eksperimentalnim i empirijskim pristupom koji neguje psihonaratologija.

Osim klasične naratologije, teorijske osnove čija su pitanja potakla većinu psihonaratoloških istraživanja, i kognitivne psihologije kao načina za eksplikaciju procesa čitanja i izvora metodološkog pristupa (eksperimenta), psihonaratologija duguje i drugim oblastima. Pre svih, to su teorije književnosti orijentisane na čitaoca čiji je presudni uticaj na ispitivanje stvarnih čitalaca ukratko prikazan u prethodnom odeljku, a potom i ispitivanju procesiranja diskursa i, svakako, lingvistici.

Doprinos znanja iz lingvistike predstavlja jednu od tri bitne novine koje psihonaratologija uvodi. Mada su sve one mogu opaziti i u ranijim teorijskim tekstovima i u empiriji, njihovo eksplicitno određenje pomaže učvršćivanju i definisanju psihonaratologije. Autori *Psihonaratologije* smatraju da čitaoci često procesiraju narative isto onako kako bi procesirali ma koju drugu konverzaciju. U to je uključeno stvaranje mentalne reprezentacije sagovornika (u slučaju teksta, naratora), sa oformljenim idejama o namerama sagovornika tokom konverzacije, potom uverenje o tome kako bi učesnici u komunikaciji trebalo da se ponašaju² i, uz uverenje da je sagovornik kooperativan, formiranje zaključaka o onome što sagovornik iznosi, to jest implikatura. Smeštanjem čitalaca u ovaj okvir, uz pretpostavke koje nudi naratologija o delovanju karakteristika teksta i korišćenjem modela i tehnika kognitivne psihologije, lako se može formulisati i ispitati bogat skup hipoteza o tome kako čitaoci procesiraju nara-

² Misli se na Grajsove (Grice 1975) postulate kvantiteta, kvaliteta, relevantnosti i načina na koji se odvija komunikacija.

tive. Psihonaratalogija je, s te strane, odlično teorijski i metodološki potkovanu i savremena disciplina, koja uspešno kombinuje znanja iz više oblasti.

Druga bitna odlika psihonaratalogije jeste distinkcija između karakteristika teksta i konstrukcija koje čitalac formira tokom čitanja teksta. Karakteristike teksta moraju biti objektivne, precizno određene, stabilne (ne zavise od trenutka čitanja ili toga ko čita), relevantne i dostupne merenju ili praćenju. Konstrukcije koje čitalac formira tokom čitanja teksta trebalo bi da zavise od karakteristika teksta, ukoliko su odabrane karakteristike relevantne. Da bi se odnos mogao utvrditi, konstrukcije moraju biti na određeni način merene, a pre toga operacionalno definisane. Mere, prema rečima autora, treba da budu direktne, ponovljive i koncizne. Psihonaratalogija, dakle, podrazumeva okvir u kojem se na sistematski način može varirati neka objektivno postojeća karakteristika teksta da bi se utvrdili uticaji promene na neku takođe merljivu konstrukciju teksta koju čitalac formira.

Još jedna novina je i uvođenje „statističkog čitaoca“. Teorije koje ističu značaj čitaoca zasnivaju se na tome da je svako čitanje specifičan i neponovljiv akt, da ni u jednoj grupi čitaoca ne možemo naići na dva ista čitanja. To shvatanje je ono što je najteže pomiriti s nomotetskim istraživanjem na grupama čitalaca i donošenjem opštih zaključaka. Ipak, iako je tačno to da su nemoguća dva ista čitanja, isto tako je tačno da su procesi koji se odvijaju tokom čitanja mahom isti za sve čitaoce i da su, iako jedinstvena, čitanja istog teksta od strane više čitalaca iz jedne populacije više slična nego različita. Ukoliko bi se u tekstu nešto relevantno izmenilo, onda bi se čitanja grupisala u dve skupine po sličnosti, prema tome koji je tekst čitan, onaj pre ili onaj posle izmene. Ovo ne znači da je varijabilitet koji se može opaziti među čitaocima greška, bilo interpretacije bilo merenja (iako jedan njen deo svakako jeste), već da, ukoliko nas zanimaju opštije pravilnosti u čitanju u okviru neke populacije, imamo mogućnost da statističkim metodama izdvojimo ono što je zajedničko za tu populaciju. Autori pažnju posvećuju i mogućnosti dolaženja do kauzalnih veza u istraživanju, koje su, prema rečima autora, centralne za psihonaratalogiju. Uz eksperiment, čiji rezultati svakako imaju svojih prednosti nad uočavanjem prostih povezanosti, bitna odlika psihonaratalogije je i statistička obrada prikupljenih podataka radi utvrđivanja značajnosti uočenih razlika među grupama, a koje su posledica eksperimentalne manipulacije.

Treba pomenuti da stranice *Psihonaratalogije* koje se tiču metodologije i statistike empirijskih istraživanja podbacuju. Pomenuti odeljci pre mogu zaplašiti i odvratiti od empirijskih ispitivanja nekog ko se nije njima bavio, nego pružiti zadovoljstvo razjašnjenja i pozvati na samostalno korišćenje.

GLAVNE TEME PSIHONARATOLOGIJE

U središnjem delu svoje knjige, Dikson i Bortolusi (2003) ističu pet fokusa istraživanja psihonaratalogije: narator, događaji i radnja, likovi i karakterizacija,

percepcija i fokalizacija i doživljeni govor i misli. Svaka tema ima svoje poglavlje koje autori započinju teorijskom osnovom pojma kojim se bave, predstavljajući ranija tumačenja, a potom i svoje. Slede prikazi eksperimenta koji su izveli i koji je u skladu s njihovim pretpostavkama. Primarna odlika svih predloga jeste usmeravanje ka čitaocu i posmatranje naratoloških koncepata kao smeštenih u čitaoca, to jest kao njegove mentalne reprezentacije, koji su posledica objektivnih karakteristika teksta. Mentalne reprezentacije se u okviru kognitivne psihologije definišu kao delovi informacija koje bivaju kodirane i potom dekodirane u okviru ljudskog kognitivnog sistema (v. Кострић 2010). Neka od prikazanih istraživanja već su objavljena, pa mesto u knjizi dobijaju u skraćenoj verziji, samo sa najvažnijim pojedinostima, što donekle otežava njihovo razumevanje.

Narator

Pojam naratora jedna je od ključnih instanci koja izdvaja psihonaratologiju od ostalih pristupa ispitivanju književnosti. Autori poglavlje započinju pitanjima šta je narator, imaju li ga svi tekstovi i može li se književni tekst razlikovati od neknjiževnog po prisustvu naratora. Nakon toga predstavljaju razmatranja naratora i podelu na tipove naratora Džeralda Prinsa (Prince), Žerara Ženeta (Genette) i Simora Četmea (Chatman). Uvodne delove poglavlja završavaju tekstualnim pokazateljima koji upućuju na postojanje i karakteristike naratora, a kritikuju i shvatanje naratora kao spone u komunikaciji između autora i čitalaca.

Izmena koju Bortolusi i Dikson uvode, međutim, jeste tretiranje naratora ne kao skupa objektivnih ili apstraktnih karakteristika teksta već kao konstrukcije koju formira čitalac. Drugim rečima, nemoguće je „znati“ šta je narator mimo onoga što čitalac o njemu misli, to jest mimo mentalne reprezentacije koju o naratoru ima. Pored ovog, čitaočeva mentalna reprezentacija naratora vrlo je slična onoj koju bi mogao formirati o svom sagovorniku tokom konverzacije. Ipak, iako je narator čitaočeva reprezentacija, ta se reprezentacija, kao i svaka druga, kreira na osnovu objektivnih spoljnih stimulusa, u ovom slučaju teksta. U tekstu se mogu pronaći eksplicitni atributi, stvari koje su otvoreno rečene o naratoru, ali i pozivi na donošenje zaključaka o tome kakav je narator.

Događaji i radnja

Autori *Psihonaratologije* odbijaju ranije pristupe radnji narativa. Glavna zamerka koju upućuju posmatranju radnje kao zasnovane na diskursu jeste ta da je teško pronaći opšti i pouzdan način određivanja ključnih elemenata radnje iz reči koje čine tekst. S druge strane, posmatranje radnje kao zasnovane na odnosima u okviru sveta u kojem se priča odvija, prema njihovom mišljenju, gubi iz vida značaj načina na koji je određeni narativ prezentovan, te se ni ono ne vidi kao adekvatno.

I u ovom slučaju autori knjige rešenje nalaze u izmeštanju problematičnog koncepta u kognitivni sistem čitaoca. Tokom čitanja, naročito su značajni oni delovi teksta koji upućuju na tok radnje, a koji su naglašeni od strane naratora. Pritom, treba razlikovati one događaje koji su eksplicitno prikazani u tekstu od onih koji su posledica aktivnog čitanja, to jest koji su konstrukcija čitaoca. O radnji se ne može, dakle, zaključivati bez postojanja čitaoca koji će čitati tekst, a to šta čitaoci rade i kako konstruišu događaje, prema mišljenju autora, jeste otvoreno i empirijsko pitanje. Naravno, pojedini zapleti i uopšte elementi radnje mogu se pouzdano pronaći u tekstu, kao što je već rečeno.

Likovi i karakterizacija

Sledeće od centralnih poglavlja bavi se pitanjem procene i doživljaja likova u delu. Ponovo autori izlažu vrlo koherentan pregled ranijih stanovišta, a pre svega njihovih nedostataka. U ovom slučaju predstavljena su psihologiziranja koja su nastala kao posledica tretiranja likova kao celovitih, oblikovanih i, praktično, stvarnih osoba i odgovor formalnih modela u kojima su likovi tretirani kao skup tekstualnih znakova, a kojima se zamera neprirodnost i odstupanje od onog što je zbiljski čitalački doživljaj. Glavni problem je, dakle, po čemu su likovi iz knjiga slični, a po čemu različiti od stvarnih ljudi.

Pretpostavka koju psihonaratološki pristup zastupa jeste da su stvarni ljudi i likovi u romanima, iako ontološki različiti, procesirani od strane poznanika ili čitaoca na isti način. Oni se posmatraju isto po pitanju svojih odnosa s drugim ličnostima, kodifikuju se istim kodovima i prate iste stereotipne konvencije (težimo da „kategorizujemo“ ili „tipiziramo“ stvarne ljude koliko i književne likove) i, na kraju, proces zaključivanja i o ljudima i o književnim likovima je isti i povezan je sa čitaočevim ranijim iskustvima s drugim ljudima i u različitim situacijama. Procesi opažanja drugih osoba bili su temeljno ispitivani u oblasti socijalne kognicije (v. Havelka 2008).

Percepcija i fokalizacija

Kada je u pitanju percepcija i fokalizacija, ponovo, autori smatraju da je primarna greška ranijih teoretičara bila u tome što nisu mogli da istaknu jasnu distinkciju između objektivnih karakteristika teksta i među sobom potencijalno različitih konstrukcija teksta koje formiraju čitaoci. Kritikuju obe ekstremne struje koje su se formirale: i onu na strani zaključivanja isključivo na osnovu teksta, i onu na strani čitalačke konstrukcije.

Bortolusi i Dikson predlažu podelu na tri kategorije tekstualnih karakteristika koje nude informacije o percepciji: opisni referentni okvir (odnos više različitih perceptivnih prostora), poziciono ukotvljavanje (ideja o položaju subjekta koji je opazio ono što prenosi) i perceptualna atribucija (znaci koji upućuju na to da se nekom

liku može pripisati određeni percept). Na osnovu ovih tekstualnih karakteristika, čitaoci formiraju dva tipa konstrukcija: perceptivno znanje, to jest perceptualne informacije koje narator i likovi imaju o svetu u kojem se radnja dešava, i odnose između naratora i lika, odnosno spone između perceptivnog znanja naratora i određenog lika. Takođe, pretpostavlja se da, osim perceptivnog znanja, narator i lik mogu deliti i druge atribute. Lik može preuzeti naratorovu racionalnosti i kooperativnost, a narator starost, pol ili druge karakteristike lika.

Doživljeni govor i misao

Poslednji od centralnih odeljaka tiče se načina prikazivanja rečenog i mišljenog u narativu. Ponuđen je prikaz više pristupa. Pristup na nivou rečenice, koji na osnovu sintakse ili upotrebljenih reči pokušava da odredi da li govori narator ili lik iz narativa, pristup na nivou produženog dela teksta koji pokušava da učini isto koristeći se osobinama za veće segmente narativa i, na kraju, pristup usmeren na čitaoca prema kojem se u obzir moraju uzeti znanja, očekivanja i strategije čitanja.

Psihonaratološki pristup problemu je da se razdvoje objektivne karakteristike doživljenog govora i misli od atribucija i inferencija čitaoca. Takođe, razdvajaju se karakteristike koje odražavaju komunikacionu situaciju (tj. akteri komunikacije) od karakteristika načina na koji je komunikacija protekla. I o jednom i o drugom čitaoci formiraju zaključke, pri čemu je tekst osnova za njihovo donošenje.

KOMENTARI I ZAKLJUČAK

Psihonaratologija Bortolusijeve i Diksona predstavlja najobuhvatniju teorijsko-metodološku knjigu u oblasti empirijsko-eksperimentalnog ispitivanja književnosti. Ona je bila i očekivana, s obzirom na to da se o empirijskom ispitivanju književnosti dugo pisalo isključivo u zbornicima i periodici. Njena uloga u definisanju, ali i popularizaciji empirijskog pristupa ispitivanju književnosti jeste velika, naročito kada su u pitanju istraživači u oblasti književnosti (u odnosu na one koji se bave psihologijom). Takođe, uputstva za nerešene probleme i dalja istraživanja koja se mogu naći pri kraju knjige odličan su pregled ne samo toga šta treba da se ispita već i stanja empirijske nauke o književnosti u tom momentu. Ipak, psihonaratologija ima svoje nedostatke i ograničenja, mimo onih koje navode Diengotova (Diengott 2004) i Van Per (Van Peer 2007), kao što ih ima i sama knjiga, o čemu je već bilo reči.

Pre svega, psihonaratologija nije primenjiva na sve književne forme. Bortolusi i Dikson vrlo jasno ograničavaju svoje polje rada, što je za svaku pohvalu, ali što znači i da psihonaratologija, ako je iko i pomislio da bi mogla biti, ne može biti zamena za empirijska ispitivanja književnosti uopšte, čak ni kad se uzme u obzir samo domen psihologije kao granične discipline, uz teoriju književnosti. Ona nema teorijsku osnovu kojom može ispitivati, primera radi, dadaističku poeziju.

Potom, psihonaratologija nije primenjiva ni na sve aspekte čitanja književnosti. Ona ne poseduje metode kojima može ispitivati, recimo, subjektivni doživljaj dela koje formira čitalac. Psihonaratologija, dakle, nije obuhvatna ni kada su u pitanju svi oblici književne umetnosti, ni kada su u pitanju svi aspekti čitanja književnog teksta.

Još jedna zamerka koja se psihonaratologiji može uputiti jeste to što tekstualni eksperiment koji ona predlaže stavlja pod znak pitanja umetničku vrednost izlaganih stimulusa, naprosto zato jer ih menja. Jasno, predmet ispitivanja u eksperimentima koji su navedeni u *Psihonaratologiji* i ranijim člancima nije procena estetskog doživljaja, ali upravo zato je osetljivo pitanje ekstrapolacije rezultata na umetnička dela. Pitanje je, dakle, da li se psihonaratologija sme toliko lako izjednačiti s empirijskim ispitivanjem književne umetnosti, koliko sa empirijskim ispitivanjem procesiranja narativa.

LITERATURA

- Anisimova, Liudmyla. 2013. "The Basic Principles of Empiricism in Literary Theory and Criticism: Sources and Contemporary Empirical Researches". *Синopsis: шекції, конітекції, медіа*, 3.
<http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/issue/view/5>
- Bortolussi, Marisa & Dixon, Peter. 2003. *Psychonarratology: Foundations for the empirical study of literary response*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cupchik, Gerald C. et al. 1998. "Emotional Effects of Reading Excerpts from Short Stories by James Joyce". *Poetics* 25 (6): 363–377
- Diengott, Nilli. 2004. "Some Problems with the Concept of the Narrator in Bortolussi and Dixon's *Psychonarratology*". *Narrative* 12 (3): 306–316
- Dorfman, Marcy H. 1996. "Evaluating Interpretive Community: Evidence from Expert and Novice Readers". *Poetics* 23 (6): 453–470
- Graesser, Arthur C. et al. 2011. "A Computer's Understanding of Literature". *Scientific Study of Literature* 1 (1): 24–33
- Graves, Barbara. (1996). "The study of literary expertise as a research strategy". *Poetics* 23 (6): 385–403
- Grice, Herbert Paul. 1975. "Logic and Conversation" in: Cole, P. and Morgan, J. L. (eds.) *Syntax and semantics: Speech acts*: 41-58. New York: Academic Press.
- Grosman, Meta. 2011. "Readers and Reading as Interaction with Literary Texts". In Jernej Habjan (Ed.) *'Who reads?' – Perspectives on reading research*. Ljubljana: Slovene Comparative Literature Association.
- Hanauer, David. 1996. "Integrations of Poetic and Graphic Features in Poetic Text Categorization Judgments". *Poetics* 23 (5): 363–380.
- Hanauer, David. 1998. "Reading Poetry: An Empirical Investigation of Formalist, Stylistic, and Conventionalist Claims". *Poetics Today* 19 (4): 565–580

- Havelka, Nenad. 2008. *Socijalna percepcija*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Herman, D. ed. 2003. *Narrative theory and cognitive sciences*. Stanford, CA: CSLI Publications.
- Hogan, Patrick Colm. 2003. *Cognitive Science, Literature, and the Arts: A Guide for Humanists*. Psychology Press.
- Костић, Александар. 2010. *Когнитивна психологија*. Београд: Завод за уџбенике.
- Louwerse, Max et al. 2008. "Computationally Discriminating Literary from Non-literary Texts". In S. Zyngier (Ed.) *Directions in empirical literary studies: In honor of Willie Van Peer* (Vol. 5): 175–191. Amsterdam: John Benjamins.
- Mar, Raymond A. 2004. "The Neuropsychology of Narrative: Story Comprehension, Story Production and Their Interrelation". *Neuropsychologia* 42 (10): 1414–1434
- Mar, Raymond A. 2011. "The Neural Bases of Social Cognition and Story Comprehension". *Annual Review of Psychology* 62: 103–134
- Mar, Raymond A. et al. 2011. "Emotion and Narrative Fiction: Interactive Influences Before, During and After Reading". *Cognition and Emotion* 25 (5): 818–833
- Miall, David S. 2006. "Empirical Approaches to Studying Literary Readers: The State of the Discipline". *Book History* 9 (1): 291–311
- Miall, David S. & Kuiken, Don. 1995. "Aspects of Literary Response: A New Questionnaire". *Research in Teaching of English* 29 (1): 37–58
- Miall, David S. & Kuiken, Don. 1998. "The Form of Reading: Empirical Studies of Literariness". *Poetics* 25 (6): 327–341
- Oatley, Keith. 1994. "A Taxonomy of Emotions of Literary Response and a Theory of Identification in Fictional Narrative". *Poetics* 23 (1): 53–74
- Speer, Nicole K. et al. 2009. "Reading Stories Activates Neural Representations of Visual and Motor Experiences". *Psychological Science* 20 (8): 989–999
- Stamatatos, Efstathios et al. 2000. "Automatic Text Categorization in Terms of Genre and Author". *Computational Linguistics* 26 (4): 471–495
- van Peer, Willie. 2007. "Review Article: Towards a New Narratology: An Extended Review of Psychonarratology". *Language and Literature* 16 (2): 214–224
- van Schooten, Erik et al. 2001. "Dimensions and Predictors of Literary Response". *Journal of Literacy Research* 33 (1): 1–32
- Zunshine, Lisa. 2008. *Strange concepts and the stories they make possible: Cognition, culture, narrative*. Baltimore: JHU Press.
- Živković, Dragiša ur. 1985. *Rečnik književnih termina*. Beograd: Nolit.

PSYCHONARRATOLOGY: AN APPROACH TO THE EMPIRICAL
STUDY OF LITERATURE

Summary

Empirical studies of literature have been developed for the past three decades, mostly based on the reader-oriented literary theories and in cooperation with various disciplines such as psychology, sociology, neuroscience and others. Although groups of researchers in this field have had quite distinct goals and research methods, they all conduct the empirical study of literary reading with real readers. Here we present one of such approaches to the empirical study of literature, psychonarratology, which is an attempt at forming a theoretical framework specific to the empirical study of literature. Psychonarratology derives its basic principles and hypotheses from narratology and cognitive psychology – a field of study concentrated on questions related to choosing, coding, storing, decoding and using information in our cognitive system. Also, it uses knowledge from other disciplines, such as linguistics, discourse analysis and statistics. In this paper a short description of main research problems of psychonarratology is also presented, which include the narrator, events and plot, characters and characterization, perception and focalization and represented speech and thought.

Although psychonarratology is arguably the most developed theoretical and methodological concept in the field of empirical and experimental study of literature and certainly a step in the right direction, it still has issues including both forms of literature in its research designs and all the aspects of literary reading, such as subjective experience. In addition, it can be argued whether the textual experiment suggested by psychonarratology diminishes the artistic value of used textual stimuli, since it necessarily includes making changes to the original text.

Keywords: psychonarratology, empirical study of literature, cognitive psychology, narratology, experiment